

Joanna Dziak

Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej

Działalność badawcza bibliotekarzy w świetle publikacji w czasopismach naukowych

Streszczenie. Jednym z zadań biblioteki naukowej jest prowadzenie działalności naukowo-badawczej w zakresie bibliotekoznawstwa i dziedzin pokrewnych, a także w zakresie dziedzin nauki obsługiwanych przez bibliotekę. Zadanie to powinno być realizowane przez bibliotekarzy i dokumentalistów dyplomowanych, pracowników ze stopniem naukowym oraz aspirujących do awansu zawodowego. Na podstawie publikacji w czasopismach naukowych z zakresu bibliologii i informacji naukowej przeanalizowałam tematykę badań prowadzonych w polskich bibliotekach i podjęłam próbę określenia wkładu poszczególnych instytucji w rozwój polskiego bibliotekoznawstwa i nauk pokrewnych. Zwróciłam także uwagę na zagadnienie współpracy w działalności badawczej bibliotekarzy.

Słowa kluczowe: badania naukowe, bibliotekoznawstwo, biblioteka naukowa, czasopismo naukowe, współpraca naukowa.

Rozważając rolę i zadania bibliotekarzy we współczesnej komunikacji naukowej, nie można pominąć aspektu ich działalności badawczej. Specjaliści zatrudniani w bibliotekach nie tylko wspierają badania w poszczególnych obszarach wiedzy, ale także mogą prowadzić je samodzielnie. Jest to jeden z wymogów funkcjonowania biblioteki naukowej, wymieniany w ustawie o bibliotekach (Ustawa, 1997, art. 21, pkt 1).

Według danych rocznika statystycznego z 2016 roku w Polsce było łącznie 1001 bibliotek naukowych, a w tym:

- Biblioteka Narodowa,
- 781 bibliotek szkół wyższych,
- 66 bibliotek Polskiej Akademii Nauk,
- 110 bibliotek jednostek badawczo-rozwojowych,
- 13 bibliotek publicznych,
- 30 innych (Rocznik, 2016, s. 433).

Są to instytucje o różnej wielkości oraz rozmaitym zakresie i tematyce gromadzonych zbiorów, realizujące zadania na rzecz wielu grup użytkowników. Zróżnicowana jest także liczba i specjalizacja zatrudnionych w nich pracowników. Prowadzeniem prac badawczych w bibliotekach powinni zajmować się m.in. bibliotekarze dyplomowani oraz dyplomowani pracownicy dokumentacji i informacji naukowej. Niejasny obecnie status prawny i brak jednoznacznie określonych obowiązków tej grupy zawodowej nie zmienia faktu, że w przypadku bibliotek uczelnianych zaliczenie bibliotekarzy dyplomowanych do grona nauczycieli akademickich obowiązuje ich do prowadzenia badań naukowych. Teza ta znajduje potwierdzenie w rekomendacji Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich, przyjętej uchwałą przez prezydium Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich, która wśród warunków, jakie powinien spełniać kandydat na te stanowiska, wymienia „minimum 5 publikacji z zakresu bibliotekoznawstwa i/lub informacji naukowej lub nauk pokrewnych zbieżnych z profilem danej biblioteki, w tym 2 recenzowane” (Wymagania..., 2013, pkt 1.4). Obowiązek prowadzenia badań naukowych lub działalności upowszechniającej naukę przez pracowników biblioteki – bibliotekarzy dyplomowanych lub pracowników ze stopniem naukowym z bibliotekoznawstwa lub z dziedzin obsługiwanych przez bibliotekę – wymienia także Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 kwietnia 2012 r. w sprawie sposobu i trybu zaliczania bibliotek do niektórych bibliotek naukowych oraz ustalenia ich wykazu (Rozporządzenie..., 2012, par. 2, pkt 2). Działalność naukowo-badawczą powinni podejmować również zatrudnieni w bibliotekach pracownicy ze stopniem doktora lub doktora habilitowanego, jak też bibliotekarze aspirujący do awansu zawodowego.

W dotychczasowym piśmiennictwie problem pracy naukowej bibliotekarzy był analizowany w różnych aspektach, m.in. na podstawie aktywności wydawniczej bibliotek uczelnianych w latach 2010–2015 (Rak, 2015). Na podstawie 12 wybranych bibliotek akademickich badano także publikacje bibliotekoznawcze bibliotekarzy rejestrowane w repozytoriach uczelnianych (Iwańska-Cieślak, 2015). Omawiane były również polskie publikacje z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej z lat 1968–2010, indeksowane w bazie Web of Science, wśród których pojawiają się prace autorów zarówno z ośrodków akademickich, jak i z bibliotek naukowych (Drabek, 2013). Informacje o dorobku naukowym i publikacyjnym podawane są także w kontekście prezentowania roli i funkcji bibliotekarzy dyplomowanych w polskich bibliotekach (Ziółek, Dubiński, 2013). Publikacje te, przekazując istotne informacje na temat działalności bibliotekarzy, obejmują jednak tylko wybrane aspekty i nie wyczerpują tematu.

Przeanalizowałam artykuły afiliowane do polskich bibliotek naukowych i na ich podstawie podjęłam próbę określenia wkładu bibliotekarzy prakty-

ków w polskie badania z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. We współczesnej nauce czasopisma naukowe są istotną formą komunikacji. Mimo pojawiania się nowych form publikowania, głównie w postaci elektronicznej: repozytoriów, portali społecznościowych czy blogów, ich pozycja jest ciągle dominująca.

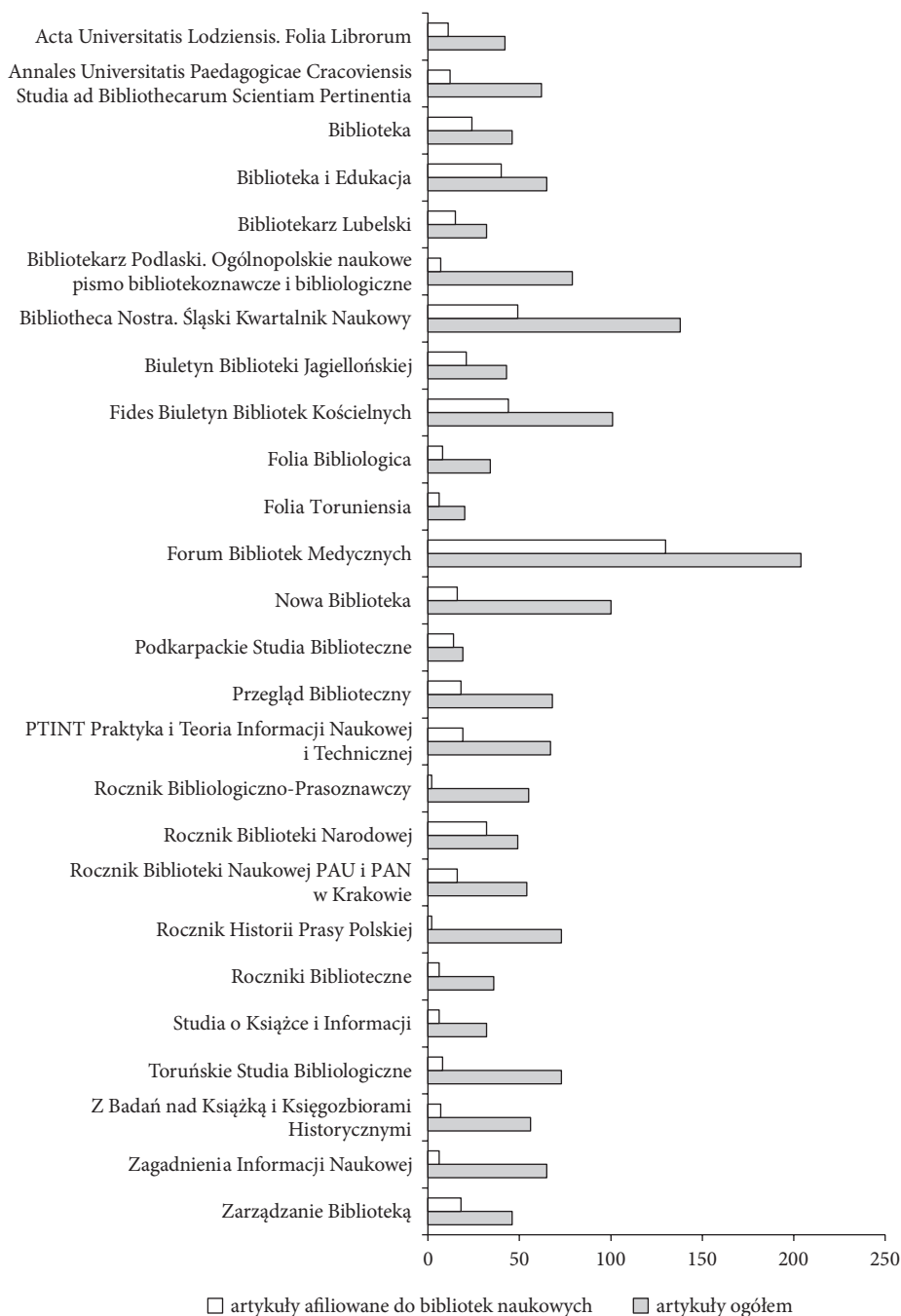
Do analizy wybrałam artykuły w periodykach, które są wymienione w części B wykazu czasopism naukowych, ustalonego na potrzeby kompleksowej oceny jednostek naukowych za lata 2013–2016. Warunkiem koniecznym przy wyborze periodyków do niniejszego opracowania było także zaznaczenie afiliacji autorów przy poszczególnych artykułach. W przypadku braku afiliacji w części numerów starałam się ją ustalić na podstawie dostępnych informacji. Ostatecznie analizie poddałam oryginalne artykuły z 26 polskich czasopism naukowych z dziedziny bibliologii i informacji naukowej (wykaz w załączniku). Nie uwzględniłam jednak w badaniu recenzji, sprawozdań, wspomnień, listów do redakcji, przeglądów wydawnictw czy komunikatów.

W wybranych czasopiśmie opublikowano w latach 2013–2016 łącznie 1659 artykułów naukowych, z czego 540 było afiliowanych do bibliotek naukowych. Wykres 1 prezentuje liczbę publikacji w poszczególnych periodykach.

Największy procentowy udział tekstów afiliowanych do bibliotek naukowych zanotowałam w „Podkarpackich Studiach Bibliotecznych” (73%), a ponad połowę w „Roczniku Biblioteki Narodowej” (65%), „Forum Bibliotek Medycznych” (63%), „Bibliotece i Edukacji” (61%) i „Bibliotece” (51%). Najmniej rozpatrywanych prac stwierdziłam w „Zagadnieniach Informacji Naukowej” (9%), „Bibliotekarzu Podlaskim” (8%), „Roczniku Bibliologiczno-Prasoznawczym” (3%) oraz „Roczniku Historii Prasy Polskiej” (2%). Zauważalna jest tendencja do skupiania publikacji autorów powiązanych z instytucją wydającą czasopismo. Dotyczy to takich periodyków, jak „Biblioteka”, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” czy „Folia Bibliologica”. Dużą różnorodność reprezentowanych ośrodków można natomiast stwierdzić w czasopiśmie „Bibliotheca Nostra”, „Forum Bibliotek Medycznych”, „Przegląd Biblioteczny”, „Studia o Książce” i „Zarządzanie Biblioteką”.

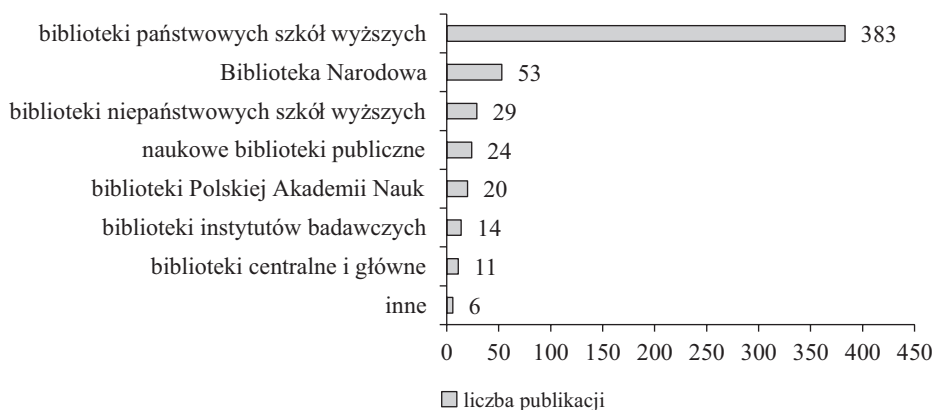
Na wykresie 2 zaprezentowałam liczbę afiliowanych artykułów, przyjmując za kryterium rodzaj biblioteki.

Dokonując porównań pomiędzy poszczególnymi bibliotekami, nie można zapominać o różnicach w liczbie zatrudnionych pracowników, wielkości i charakterze zbiorów oraz specyfice realizowanych zadań. Jak widać, większość publikacji powstawała w bibliotekach państwowych szkół wyższych. Wykres 3 prezentuje liczbę artykułów według profilu uczelni.

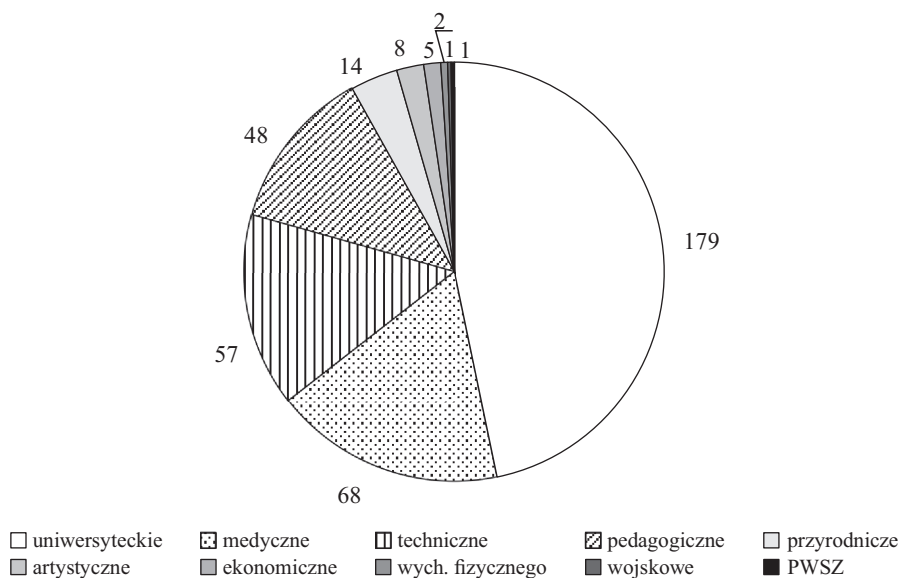
Wykres. 1. Liczba artykułów naukowych w czasopiśmie z lat 2013–2016

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres 2. Liczba publikacji według rodzaju biblioteki

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres 3. Liczba publikacji według profilu uczelni

Źródło: Opracowanie własne.

Przeprowadzona analiza wykazała, że wśród bibliotekarzy uczelni wyższych największą aktywność wykazali pracownicy bibliotek następujących uczelni:

- Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (48 artykułów),
- Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (40 artykułów),
- Uniwersytetu Jagiellońskiego (26 artykułów),

- Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (21 artykułów),
- Uniwersytetu Medycznego w Łodzi (16 artykułów),
- Uniwersytetu Łódzkiego (14 artykułów),
- Uniwersytetu Medycznego w Gdańsku (14 artykułów),
- Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (14 artykułów),
- Uniwersytetu Warszawskiego (14 artykułów),
- Politechniki Wrocławskiej (11 artykułów).

We współczesnej komunikacji naukowej coraz więcej tekstów jest podpisywanych więcej niż jednym nazwiskiem. Z jednej strony budzi to pytania o wkład poszczególnych osób w przygotowanie tekstu i rozwój nauki (Kulczycki, Drabek, Rozkosz, 2015), ale z drugiej strony jest świadectwem rozwijającej się współpracy w środowisku naukowym. W omawianych publikacjach zjawisko to jest jednak jeszcze słabo zaznaczone. Ponad 70% publikacji pochodzi od jednego autora, a wśród tekstów wieloautorskich dominują prace przygotowane przez osoby związane z tą samą instytucją. Na 540 przeanalizowanych artykułów jedynie trzy były sygnowane przez zespoły, w skład których wchodził pracownicy różnych bibliotek; natomiast 12 publikacji było przygotowanych we współpracy z autorami z innych instytucji.

Interesującą kwestią jest tematyka podejmowanych badań. Analizy dokonałam, wykorzystując słowa kluczowe i przypisując każdy artykuł do jednego zakresu tematycznego. Na podstawie tak pogrupowanych publikacji wyłonił się schemat obejmujący kilka podstawowych zagadnień.

Najliczniejszą grupę wśród 540 omawianych tekstów stanowią opisy bibliotek (ok. 10%), zarówno całych jednostek, jak i wybranych agend, a także zespołów instytucji wyłonionych tematycznie lub geograficznie. Opisywana bywa historia powstania, organizacja działalności, warunki lokalowe, specyfika zbiorów i usług, kierunki rozwoju. Większość tych artykułów dotyczy macierzystych bibliotek autorów, natomiast część jest pokłosiem bibliotekarskich zagranicznych stypendiów i wizyt studyjnych.

Kolejna wyraźnie wyłaniająca się grupa tekstów (ok. 6%) dotyczy zarządzania informacją: tworzenia i funkcjonowania biblioteki elektronicznej, systemów bibliotecznych, organizacji dostępu do informacji. Równie często analizowane są usługi biblioteczne, a także potrzeby oraz poziom satysfakcji użytkowników (6%). Nieco mniej publikacji (ok. 2%) dotyczy budynków i wyposażenia bibliotecznego oraz ogólnych zagadnień funkcjonowania i roli bibliotek w społeczeństwie (2%). W kwestii zbiorów bibliotecznych najwięcej miejsca zajmuje problematyka gromadzenia i zarządzania zbiorami: opisywane są zasady wyboru, metody pozyskiwania oraz statystyki wykorzystania (4%). Mniejsza część tekstów dotyczy opracowania, zasad katalogowania formalnego i rzeczowego oraz współpracy bibliotek w tym zakresie (2,5%). Pojawiają się zagadnienia

digitalizacji zasobów oraz tworzenia i funkcjonowania bibliotek cyfrowych (3%). Sporadycznie poruszana jest tematyka przechowywania i konserwacji materiałów bibliotecznych

W zakresie problemów związanych z zarządzaniem biblioteką najczęściej artykułów dotyczy wizerunku i promocji (4%). Prezentowane są narzędzia, analizowana jest aktywność i efektywność działań, badana jest komunikacja z czytelnikami. Stosunkowo rzadko pojawiają się zagadnienia z dziedziny zarządzania biblioteką i finansami oraz kierowania zespołem. Zdecydowanie częściej rozważany jest temat zawodu bibliotekarza (5%). Omawiane są problemy kształcenia, podnoszenia kwalifikacji, awansu zawodowego oraz etyki bibliotekarskiej.

Tematyka informacji naukowej odnosi się głównie do edukacji informacyjnej użytkowników (4%). Prezentowane są metody uczenia oraz badana jest ich efektywność. Pojawiają się także teksty dotyczące otwartych zasobów, repozytoriów i zagadnień prawa autorskiego (2%) oraz bibliometrii (2,5%). Sporadycznie poruszane są problemy języków informacyjno-wyszukiwawczych, poszczególnych baz danych czy metod prezentowania informacji naukowej.

Jednym z częściej podejmowanych zagadnień jest bibliografia (7%). Analizowane są rejestry publikacji pracowników naukowych poszczególnych instytucji oraz inne bibliografie tworzone w bibliotekach. Omawiane są także aktualne problemy dotyczące Polskiej Bibliografii Naukowej. Na łamach czasopism publikuje się również zestawienia bibliograficzne dotyczące wybranych osób czy tematów.

Część tekstów sygnalizuje wyniki badań nad zbiorami. Przede wszystkim analizowane są wyselekcjonowane kolekcje książek (7%), ale także poszczególne egzemplarze: starodruki (3%) i rękopisy (1,5%). Badana jest proveniencja, opisywane są dzieje, oprawy, zdobnictwo, konserwacja. Omawiane są również zagadnienia edytorstwa i ruchu wydawniczego (4%) zarówno w perspektywie historycznej, jak też współczesnej, dotyczącej np. edycji książek elektronicznych. Stosunkowo dużo miejsca poświęca się w badaniach poszczególnym czasopismom (5%), ich historii i zawartości. Rozważane są także bieżące problemy kolekcji periodyków: zasady doboru, udostępnianie, ocena jakości. Tematem artykułów bywają zbiory specjalne (3%): muzykalia, dokumenty życia społecznego, grafika, komiksy. Stosunkowo mało miejsca w badaniach bibliotek naukowych zajmuje natomiast czytelnictwo (2,5%); jeśli już, to mowa jest o zainteresowaniach różnych grup odbiorców. Sporadycznie opisywane są zagadnienia bibliofilstwa.

W niektórych publikacjach (5%) pojawiają się rozważania ogólne nad problemami bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Najczęściej są to teksty dotyczące organizacji i stowarzyszeń, przygotowywanych konferencji, wydawanych czasopism. Prezentowane są osoby związane z działalnością bibliotekarską czy

bibliotekoznawczą. Sporadycznie ukazują się publikacje z zakresu normalizacji, metodologii czy terminologii. Warto wspomnieć, że w analizowanych artykułach znalazły się prace z obszaru szeroko pojętej literatury, historii i kultury (3%).

Przeprowadzony przegląd publikacji w polskich czasopismach z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej ukazuje duże różnice w realizacji postulatu prowadzenia badań naukowych w poszczególnych bibliotekach. Wśród istniejących 1001 placówek funkcjonują zarówno instytucje bardzo aktywne, jak i takie, w których w ciągu czterech lat nie sygnowano ani jednego tekstu. Analiza obejmowała tylko jeden ze sposobów komunikacji naukowej, nie można zatem zakładać, że brak tego typu publikacji wiąże się w ogóle z brakiem prac badawczych w jednostkach.

Można stwierdzić, że biblioteki naukowe stanowią warsztat badań wielu obszarów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Najczęściej obserwacji poddawane są aktualne zagadnienia wynikające z codziennej praktyki i mające bezpośrednie zastosowanie w działalności bibliotek. Rzadziej rozważane są problemy ogólne, obejmujące kwestie terminologii, metodologii i normalizacji.

Prace badawcze prowadzone są głównie w ramach jednej instytucji. W większości są to indywidualne przedsięwzięcia pracowników. Biorąc pod uwagę, że artykuły afiliowane do bibliotek naukowych stanowią jedną trzecią wszystkich publikacji, jakie ukazały się w analizowanych periodykach, można wyrazić opinię, że jako grupa zawodowa bibliotekarze aktywnie uczestniczą w życiu naukowym, choć poziom zaangażowania poszczególnych instytucji jest bardzo różny.

Bibliografia

- Drabek, A. (2013). Polskie piśmiennictwo z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w bazie Web of Science. *PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, 3, s. 30–35. Pobrane z: http://www.ptin.org.pl/pelne_teksty/2013_3.pdf [dostęp: 10.08.2017].
- Iwańska-Cieślik, B. (2015). Publikacje bibliotekarzy w przestrzeni sieciowej. Wstęp do badań. *Biuletyn EBIB*, 5 (158), s. 1–16. Pobrane z: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/viewFile/364/524> [dostęp: 10.08.2017].
- Kulczycki, E., Drabek, A., Rozkosz, E.A. (2015). Publikacje a zgłoszenia ewaluacyjne, czyli zniekształcony obraz nauki w Polsce. *Nauka*, 3, s. 35–58.
- Rak, D. (2015). Polskie biblioteki uczelniane w procesie komunikacji naukowej w latach 2010–2015. *PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, nr 4, s. 32–40. Pobrane z: http://www.ptin.org.pl/pelne_teksty/2015_4.pdf [dostęp: 10.08.2017].
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej (2016). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 kwietnia 2012 r. w sprawie sposobu i trybu zaliczania bibliotek do niektórych bibliotek naukowych oraz ustalenia ich wykazu. Dz.U. 2012, poz. 390, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. Dz.U. 1997 Nr 85 poz. 539, z późn. zm.
- Wymagania dla kandydatów na dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej rekomendacja Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich. (2013). Pobrane z: http://lib.amu.edu.pl/pliki/rada/zalacznik_1_rada_06_06_2013.pdf [dostęp: 10.08.2017].
- Ziółek, M., Dubiński, M. (2013). Bibliotekarze dyplomowani Politechniki Wrocławskiej – ich pozycja i status w środowisku bibliotekarskim. *Forum Bibliotek Medycznych*, 1 (11), s. 80–88. Pobrane z: <http://cybra.lodz.pl/dlibra/editions-content?id=9998> [dostęp: 10.08.2017].

Załącznik. Wykaz analizowanych czasopism

- „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum”, ISSN 0860-7435
- „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia”, ISSN 2081-1861, e-ISSN 2300-3057
- „Biblioteka”, ISSN 0551-6579, 1506-3615, e-ISSN 2391-5838
- „Biblioteka i Edukacja”, ISSN 2299-565X
- „Bibliotekarz Lubelski”, ISSN 0137-9895
- „Bibliotekarz Podlaski. Ogólnopolskie naukowe pismo bibliotekoznawcze i bibliologiczne”, ISSN 1640-7806
- „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy”, ISSN 1734-6576, e-ISSN 2084-5464
- „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, ISSN 0006-394, e-ISSN 2450-0410
- „Fides Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, ISSN 1426-3777
- „Folia Bibliologica”, ISSN 1230-2376, e-ISSN 2449-8246
- „Folia Toruniensia”, ISSN 1641-3792
- „Forum Bibliotek Medycznych”, ISSN 1899-5829, e-ISSN 2450-0437
- „Nowa Biblioteka”, ISSN 1505-4195, e-ISSN 2451-2575
- „Podkarpackie Studia Biblioteczne”, ISSN 2084-9338
- „Polish Libraries”, ISSN 2300-9217
- „Przegląd Biblioteczny”, ISSN 0033-202X
- „PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej”, ISSN 1230-5529
- „Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy”, ISSN 2080-4938
- „Rocznik Biblioteki Narodowej”, ISSN 0083-7261, e-ISSN 1689-3182
- „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, ISSN 0079-3140
- „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, ISSN 1509-1074, e-ISSN 2084-8552
- „Roczniki Biblioteczne”, ISSN 0080-3626
- „Studia o Książce i Informacji”, ISSN 0524-4471
- „Toruńskie Studia Bibliologiczne”, ISSN 2080-1807
- „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, ISSN 1897-0788
- „Zagadnienia Informacji Naukowej”, ISSN 0324-8194, e-ISSN 2392-2648
- „Zarządzanie Biblioteką”, ISSN 2081-1004

Joanna Dziak

Research activity of librarians on the basis of publications in scientific journals

Abstract. One of the tasks of the scientific library is to conduct scientific and research activities in the field of librarianship and related fields, as well as in the field of science supported by the library. This task should be carried out by diploma librarians and documentalists, employees with a degree and aspiring to career advancement. I have analyzed the subject of research conducted in Polish libraries on the basis of publications in scientific journals in the field of bibliology and scientific information. I have determined the contribution of institutions to the development of Polish librarianship and related sciences. I also have drawn attention to the issue of cooperation in the research activities of librarians.

Keywords: scientific research, librarianship, scientific library, scientific journal, scientific cooperation.

Nadesłano 23 X 2017.